

Mustafa Spahić - Osman Lavić, REIS TEUFIK-EFENDIJA AZABAGIĆ, Dobra knjiga, Sarajevo, 2013., 277 str.

Nastavljajući uspješnu seriju u ediciji Dobri Bošnjani, u izdanju Dobre knjige pojavilo se izdanje pod naslovom *Reis Mehmed Teufik-efendija Azabagić*, autora Mustafe Spahića i Osmana Lavića, obujma od 271 stranice. Djelo privlači pažnju svojom temastkom tako i dokumentarističkom raznolikošću. Stoga na samom početku želimo ukazati na neke osnovne sadržajne karakteristike ovoga djela koje se može podijeliti u tri cjeline: *Reis Azapagić – Lider o(p)stanka*, koju potpisuje Mustafa Spahić (str. 9-97), druga *Hadži hafiz Mehmed Teufik-efendija Azabagić*, koju potpisuje Osman Lavić (97-131). Treću cjelinu (131-277) predstavljaju radovi reisa Azabagića, na arapskom, turskom i bosanskom (u prijevodu i obradi Osmana Lavića) te znamenite izreke koje je sabrao i tumačio sam Azabagić, kao i faksimile Azabagićeve Risale o Hidžri, na arapskom i turskom jeziku te Priloge jednog dijela arhivske građe korištene u ovom djelu.

Kako je riječ o koautorskom radu, nije teško uočiti dva različita pristupa i metodološke postavke kojima se kreću autori. Dok je kod Mustafe Spahića dominantno promatranje i elaboriranje pojave reisa Azabagića i njegove uloge u širokom povijesnom kontekstu, dotle se Osman Lavić, u dijelu koji on obrađuje, ograničava i fokusira isključivo na životni vijek, rad i djelovanje Azabagića bez upuštanja u komparacije i šire povijesne elaboracije. Iako djelomično različit, u cjelini takav pristup smatramo prednošću jer omogućava sagledavanje mjesta i uloge reisa Azabagića ne samo u aktuelnom povijesnom trenutku nego općenito i u cjelokupnom islamskom kulturno-povijesnom prostoru i društveno-povijesnom kontekstu. Shodno navedenom na vrijednost i karakteristike djela ćemo se osvrnuti prema toj vrsti njegove složenosti.

Mustafa Spahić teorijski raspravlja o liderstvu uopće, u kategorijama koje za liderstvo iziskuju „duh, um, talent, vizija i znanje“. U suštini to je ono što prema ocjeni M. Spahića krasi i karakterizira Azabagića definirajući ga kao „čovjeka vizije, perspektive“, što je neophodno svakom uspješnom lideru. Takva ocjena elaborira se u racionalnom shvaćanju datog trenutka kao i potrebi da se prema takvom trenutku treba odnositi sa stanovišta pragmatike a ne sentimenta. Te karakteristike potrebne su svakom a pogotovo vjerskom lideru. Kao mudar lider Azabagić je racionalno shvatio i prihvatio takav trenutak kao „povijesnu neminost“ s kojom se u perspektivi treba nositi i odgovoriti svim njenim izazovima. Na taj način Spahić jasno pokazuje kako treba sagledavati pojedine pojave u momentu promjene povijesnih okolnosti.

Teorijski rad Azabagića Spahić analizira u kontekstu djelovanja drugih intelektualaca svjetovnog usmjerenja koji su na sličan način shvatali i razu-

mijevali povijesnu tranziciju kao neminovnost, ali i priliku da se potvrđuju i afirmišu u novonastalim okolnostima, ukazujući da je Azabagić naprosto bio neophodan za upotpunjavanje cjeline na tri plana: povijesnom, kulturnom i religijskom. Ono što je Bašagić predstavljao i popunjavao na povijesnom, Kapetanović na kulturnom, to je Azabagić nadomjestio na religijskom planu.

Kroz Azabagićevo djelo „Risala o Hidžri“ autor nas analitički i kritički provodi kroz pojedina poglavlja, obimom ne tako velikog djela, ali kapitalnog povijesnog značaja, djela koje je trebalo ne samo umiriti nego i otrijezniti zbunjeno muslimansko stanovništvo te utjecati na racionalniji pristup i racionalniji odabir između odlaska (*hidžre*) i ostanka. U konačnom, u postojećim okolnostima Hidžra se ocjenjuje kao čisti „avanturizam“. Danas, sa ove vremenske distance, mnogo je lakše sagledavati dalekovidnost takvog jednog stajališta.

Na istovjetan način kroz analizu Azabagićeva mandata reisu-l-uleme autor vrednuje sve aktivnosti u kojima je kao reisu-l-ulema izravno djelovao ili pak svojim autoritetom presudno utjecao na pokretanje listova i osnivanje udruženja, komparirajući te učinke sa učincima savremenika ili onih koji su u kasnijim razdobljima igrali značajnu ulogu na vjerskom ili kulturnom planu.

U bosanskom kontekstu Mustafa Spahić u povijesnoj vertikali analizira ne samo državno-pravne i povijesne nego i civilizacijske okvire i mijene kroz koje je Bosna prolazila kako bi razumijevanje pojave Azabagića bilo potpuno. U svome kritičkom propitivanju i kompariranju sveukupnih rezultata i učinaka u petom odjeljku prvog dijela knjige on se simbolički izražava i tim simboličkim izražajem odražava povijesnu zbilju pred kojom su se Bošnjaci – muslimani našli: „zebnja, strah i nesnalaženja“. Argumentirano, na primjeru školstva, Spahić pokazuje kako neadaptibilnost u suštini ima dugoročno pogubne učinke: ukratko od najpismenijeg dijela bosanskog stanovništva Bošnjaci - muslimani su za kratko vrijeme i za nove prilike postali najnepismeniji dio stanovništva.

Ocjenjujući i vrednujući Azabagića autor ga poredi sa velikim islamskim misliocima njegovog doba (Afgani, Abduhu i Ikbal), kao vrsnog poznavaoца vjere, „čovjek vizije dalekih vidika i širokih pogleda“, „enciklopedijskog znanja“ i „velikog iskustva“. Ako je bio neshvaćen od pojedinaca i grupa u svome vremenu, danas, sa ove vremenske distance nemoguće se ne složiti s iznijetim ocjenama i opravdanosti stava Azabagića.

Ličnost i djelo Azabagića Osman Lavić predstavlja na dva načina i u dva osnovna tematska dijela. Prvi nastao kao rezultat istraživačkog rada klasičnom historijskom metodom, radom na nepubliciranoj arhivskoj građi, dok se u drugom dijelu prezentira njegovo djelo „Risala o Hidžri“, u vlastitom Lavićevom prijevodu s arapskog jezika, zatim rad nastao kao rezultat višedecenijskog autorovog interesa za Azabagića i njegove stavove u pogledu pita-

nja iseljavanja Bošnjaka – muslimana u Tursku te prikupljanje i tumačenje „znamenitih izreka“ samoga Azabagića.

U predstavljanju ličnosti Azabagića, Osman Lavić se opredijelio za hronološki princip, prateći njegovo kretanje i napredovanje, od rođenja preko intelektualnog uzdizanja, službi i funkcija koje je obavljao kao i najznačajnijih vjerskih i društvenih aktivnosti u kojima je učestvovao. Takav pristup zahtijevao je mukotrpan rad u arhivskim zbirkama i fondovima (Arhiva BiH i Arhiva GHB), iz kojih autor crpi mnoštvo nepoznatih informacija, složenih u skladnu hronološku cjelinu koja na dokumentiran i vrlo argumentiran način predstavlja Azabagića i njegov rad. U tom smislu, Lavić je iscrpio i neke druge dodatne izvore, prvenstveno štampu koja, uz arhivsku građu, predstavlja nezaobilazan i veoma dragocjen izvor informacija o Azabagiću, njegovim aktivnostima, društvenoj angažiranosti nakon penzionisanja, sve ono što, zapravo, izlazi izvan okvira „administrativnog službenog dokumentiranja“. To, svakako, upotpunjuje i zaokružuje cjelokupnost slike o Azabagiću, ali omogućuje i jednu potpuno novu perspektivu promatranja, izvan službenih klišetiziranih arhivskih dokumenata. Izostanak te perspektive sasvim sigurno predstavu o Azabagiću učinio bi manjkavom, posebno sa stanovišta kritičkog odnosa, reakcija pojedinaca ili grupa na djelatnost, rad, stavove i opredijeljenost Azabagića. Najzad, sud javnosti, koliko god u pojedinim slučajevima bio opravdan ili neopravdan značajan je i nezaobilazan segment za vrednovanje jedne ličnosti. Time je Lavić omogućio uvid i u drugačiju recepciju Azabagića i njegovih stavova u vremenu u kojem je živio.

Ako bi se isticale i neke druge karakteristike i vrijednosti Lavićevog doprinosa onda je neophodno naglasiti jezičku slojevitost, korištenje pojedinih izvora na osmanskoturskom ili arapskom jeziku, bilo da je riječ o dokumentima koji se tiču pojedinih segmenata djelovanja ili rezultata Azabagićeva rada. Za svako područje koje tretira, autor u cijelosti donosi dokumente u reproduciranoj formi, prijepisu ili u formi faksimila, što u konačnom doprinosi kvaliteti rukopisa.

Sumarno promatrano ovo predstavlja prvu cjelovitu i opširnu valorizaciju značaja reisa Azabagića, sa vremenske distance koja omogućuje realnije vrednovanje njegove uloge. Pored toga što je to djelo o jednoj ličnosti, ono je istovremeno i vrijedan doprinos u sagledavanju institucije reisu-l-uleme općenito, ličnosti koje su obnašale najvišu funkciju u Islamskoj zajednici, ali i doprinos sveukupnoj povijesti Bosne na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Može se konstatovati da je nakon stoljetnog očekivanja Azabagićevo djelo napokon doživjelo znanstvenu valorizaciju kakvu je već odavno zasluživalo.

Aladin Husić